

УДК 336.71

Н. Р. Галайко,

к. е. н., доцент, доцент кафедри банківської справи,

Львівський інститут банківської справи Університету банківської справи Національного банку України (м. Київ)

СИСТЕМА ГАРАНТУВАННЯ ВКЛАДІВ В БАНКІВСЬКІЙ СИСТЕМІ УКРАЇНИ ТА ЄВРОПЕЙСЬКОМУ СОЮЗІ

N. R. Halajko,

PhD, docent, docent of banking department,

Lviv Institute of Banking the University of Banking of the National Bank of Ukraine

THE DEPOSIT GUARANTEE SYSTEM IN THE BANKING SYSTEM OF UKRAINE AND THE EUROPEAN UNION

В статті обґрунтовано питання забезпечення надійності банківської системи через призму системи гарантування вкладів в банківській системі України та Європейському Союзі. Розглянуто особливості та джерела наповнення Фонду гарантування вкладів фізичних осіб в Україні. Висвітлено зарубіжний досвід системи гарантування вкладів у банківській системі Європейського Союзу. Розглянуто динаміку зростання фінансових ресурсів Фонду гарантування вкладів фізичних осіб. Запропоновано практичні рекомендації для підвищення стабільності роботи банківських установ та здійснення підвищеного нагляду Національним банком України за діяльністю банків.

In the article the issue of the reliability of the banking system through the lens of system guarantee deposits in the banking system of Ukraine and the European Union are grounded. Features and filling sources of the Deposit Guarantee Fund in Ukraine are considered. Foreign experience of deposit guarantee system in the banking system of the European Union is determined. Dynamics growth of financial resources of the Deposit Guarantee Fund is considered. Practical recommendations for improving the stability of the banking institutions and the implementation of increasing supervision by the National Bank of Ukraine of banks activities are offered.

Ключові слова: банк, Фонд гарантування вкладів фізичних осіб, банківська система, гарантування вкладів, кредитна установа.

Key words: bank, Deposit Guarantee Fund, banking system, guarantee deposits, the credit institution.

Аналіз останніх досліджень. Питаннями дослідження даної проблематики займалися вітчизняні науковці та практики серед яких необхідно відзначити: Т. Смовженко, О. Сугоняко, О. Другов, Б. Пшик, В. Рисін та інші.

Основною метою статті є розкриття суті системи гарантування вкладів у банківській системі України та Європейському Союзі, а також використання зарубіжного досвіду в роботі банківських установ.

Вклад основного матеріалу. Сучасний уклад вітчизняного гарантування вкладів оформлено законом «Про систему гарантування вкладів фізичних осіб» №4452-VI від 23.02.2012 (далі – Закон), яким в країні покращено систему гарантування вкладів, однак не наближено її до тої, що є в більшості країн Європи.

Згідно з Законом органом, уповноваженим здійснювати гарантування вкладів є Фонд гарантування вкладів фізичних осіб (далі – Фонд). Учасниками Фонду є всі банки, крім ПАТ «Державний ощадний банк України» (вклади гарантуються державою за рахунок коштів бюджету) та ПАТ «Родовід банк» (оскільки є санаційним банком). Участь банків у Фонді є обов'язковою. Банк стає учасником Фонду в день отримання ним банківської ліцензії [1].

Фонд виключає банк з числа учасників Фонду у разі прийняття Національним банком України (далі – Національний банк) рішення про відкликання банківської ліцензії та ліквідацію банку [1].

Фінансові ресурси Фонду формуються з таких джерел:

- початкові збори з учасників Фонду – 1% від розміру статутного капіталу;
- регулярні збори з учасників Фонду – 0,5% бази нарахування в національній валюті та 0,8% бази нарахування в іноземній валюті;
- спеціальний збір до Фонду;
- доходи, одержані від інвестування коштів Фонду в державні цінні папери України;
- відсотки, нараховані Національним банком за коштами на рахунках, відкритих Фондом;
- кредити від Національного банку;
- неустойка (штрафи, пеня), що стягується відповідно до Закону;
- кошти з Державного бюджету України тощо [1].

Динаміку ресурсів Фонду наведено на рис. 1.

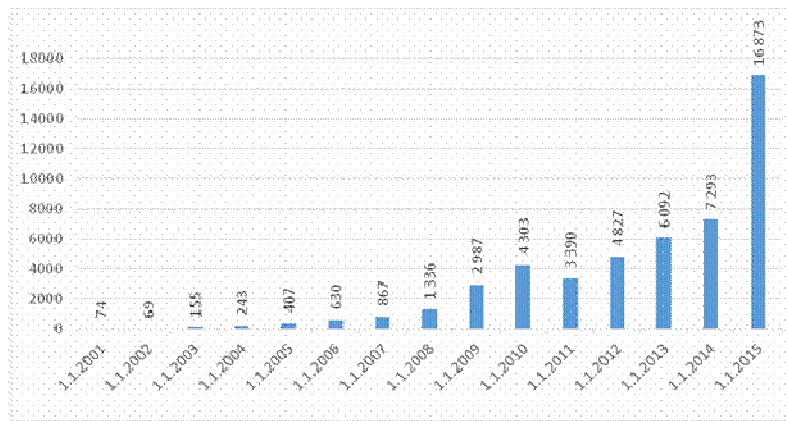

Рис. 1. Фінансові ресурси Фонду, млн. грн.

Джерело: [1]

Як бачимо, ресурси Фонду збільшуються, однак за січень 2014 – квітень 2015 рр. 47 банків було визнано неплатоспроможними. Фонд має виплатити близько 90 млрд. грн. вкладникам (Таблиця 1). При цьому, згідно з даними про отримання відшкодувань вкладниками банків, виплати по яких Фондом завершені, Фонд виплатив лише 4 234,6 млн. грн. Очевидно, що ресурсів на подальші виплати замало. Саме тому вагому частину доходів Фонду сьогодні становлять позики від Національного банку та Міністерства фінансів.

Фінансові ресурси Фонду станом на 01.12.2014 р. становили 15,9 млрд грн., з яких:

- кошти (на рахунку в Національному банку) 2,5 млрд грн;
- в облігаціях внутрішньої державної позики (далі – ОВДП) 13,4 млрд грн. [1].

Відповідно до Постанови КМУ від 17 вересня 2014 року № 456 «Про забезпечення надання кредиту Фонду гарантування вкладів фізичних осіб» Міністерство фінансів надало Фонду кредит у вигляді ОВДП в обмін на вексель на суму 10,1 млрд грн. Схожу постанову КМУ ухвалив також 04.04.2015, згідно з якою Міністерство фінансів має позичити Фонду 20 млрд. грн. [2, 3].

Таблиця 1.

Кошти фізичних осіб у банках, які протягом січня 2014 – квітня 2015 рр. були визнані неплатоспроможними (дані станом на 01.01.2014)

№	Банк	кошти фізичних осіб, усього, тис. грн.
12	ІМЕКСБАНК	Немає даних
18	БГ БАНК	Немає даних
38	АКБ БАНК	Немає даних
42	ІНТЕРБАНК	Немає даних
5	ОМЕГА БАНК	1 787
25	ПРАЙМ-БАНК	57 919
13	УКООПСПІЛКА	70 956
3	АСТРА БАНК	21 001
14	ПРОФІН БАНК	59 053
22	МЕЛІОР БАНК	55 590
23	ІНТЕРКРЕДИТБАНК	62 827
29	ГРІН БАНК	3 359
19	ЛЕГБАНК	289 472
37	СТАРОКИЇВСЬКИЙ БАНК	287 752
7	КИЇВ	370 838
4	КРЕДИТПРОМБАНК	58 619
8	СТАНДАРТ	272 584
39	ЗАХІДІНКОМБАНК	325 763
47	ДАНІЕЛЬ	514 085
24	АКСІОМА	129 222
26	ПОРТО-ФРАНКО	489 240
41	ПРОМЕКОНОМБАНК	583 996
1	УКРГАЗПРОМБАНК	459 466
46	РЕАЛ БАНК	776 689
33	УФС	837 397
36	ФІНРОСТБАНК	872 857
27	БАНК ДЕМАРК	1 035 359
28	ЕКСПОБАНК	653 738
34	БАНК ЗОЛОТІ ВОРОТА	811 444
44	БАНК МЕРКУРІЙ	969 875
10	ЕНЕРГОБАНК	923 141
16	БАНК КАМБІО	884 572
35	СВРОГАЗБАНК	1 601 322
31	АКТИВБАНК	1 587 348

21	МІСЬКИЙ КОМЕРЦІЙНИЙ БАНК	2 127 366
32	ТЕРРА БАНК	1 911 244
40	ПІВДЕНКОМБАНК	2 552 008
30	АКТАБАНК	2 791 069
15	УКРБІЗНЕСБАНК	2 010 397
17	ВБР	1 560 690
9	ЗЛАТОБАНК	2 924 590
2	КИЇВСКА РУСЬ	4 013 467
43	БАНК ФОРУМ	4 971 588
45	БРОКБІЗНЕСБАНК	5 522 430
20	ВІЕЙБІ БАНК	10 443 470
11	НАДРА	6 539 533
6	ДЕЛЬТА БАНК	26 135 361
Разом		88 570 483

Джерело: [10]. <https://www.bsi.si/en/guarantee-scheme.asp?MapaId=1050>

Національний банк також надає позики Фонду, до прикладу в червні 2014 р. – на суму 4,2 млрд. грн.

Підсумовуючи, можна сказати, що сьогодні в Україні чинною є система гарантування вкладів фізичних осіб, тобто юридичні особи не є захищеними. Гарантуються вклади, розміщені в лише банках. Вклади кредитних спілок, фінансових компаній не гарантуються. Сума відшкодування вкладнику у разі неплатоспроможності банку не перевищує 200 тис. грн.

Системи гарантування вкладів України та інших європейських країн мають відмінності, які, хоч і несуттєві, все ж доречно розглянути зважаючи на нинішній стан банківської системи України.

У країнах ЄС гарантування вкладів врегульовано Директивою Європарламенту та Ради Європи від 16.04.2014 «Про систему гарантування вкладів» (далі – Директива), а також відповідними законами країн-членів [4].

Директивою [4] передбачено гарантування вкладів як фізичних осіб, так і юридичних (з деякими винятками, визначеними законами відповідної країни). Кредитна установа повідомляє вкладника, гарантований його вклад чи ні. Сума відшкодування не повинна перевищувати 100 тис. євро.

Дані положення належно виконуються у країнах Європи, зокрема в Угорщині, Польщі, Словаччині, Чехії, Болгарії тощо. У цих близьких до нас країнах законами передбачено гарантування вкладів у різних кредитних установах (не лише банках) на суму до 100 тис. євро (виплата відбувається переважно у національній валюті). Гарантії підлягають вклади фізичних і юридичних осіб (окрім банків, кредитних компаній, бірж, брокерів тощо) [5-8].

У Болгарії до прикладу гарантованими є вклади у кредитних кооперативах, вітчизняних ощадних банках, ощадних кооперативах; у Чехії – вклади у банках, будівельних товариствах, кооперативних банках; у Польщі – банках і ощадних касах [5-7].

Згідно з Директивою у кожній державі ЄС має бути один або кілька органів, відповідальних за гарантування вкладів. Ніяка кредитна установа не має права залучати вклади, не будучи учасником органу гарантування вкладів у своїй країні. У випадку якщо деяка кредитна установа, будучи учасником органу гарантування вкладів, перестав виконувати свої вимоги як учасника, тоді про це негайно має бути сповіщено регулятора (наприклад центральний банк), який разом з органом гарантування вкладів повинен вжити заходів відносно цієї кредитної установи. Якщо і в цьому випадку кредитна установа не дотримується вимог закону, не усуває недоліків у роботі, тоді орган гарантування вкладів не менш ніж за місяць оголошує про намір виключити цю кредитну устанovu зі своїх учасників. Вклади, залучені до закінчення часу наміру про виключення залишаються гарантованими органом гарантування. У випадку якщо в день закінчення терміну кредитна установа не виконала своїх зобов'язань, тоді вона виключається з учасників органу гарантування вкладів.

Директива дозволяє створювати між-кордонні органи гарантування вкладів за умови що над ними вестиметься належний нагляд уповноважених органів держав-членів. Органи гарантування вкладів повинні забезпечувати таємність і захист відомостей, що стосуються рахунків вкладників.

Крім цього, органи гарантування вкладів зобов'язані принаймні раз на три роки (а в разі потреби – частіше) проводити стрес-тестування своїх систем гарантування вкладів. Перше таке тестування має відбутися 3 липня 2017 р. За результатами такого тестування Європейська служба банківського нагляду (European Banking Authority, далі – ЕВА) повинна принаймні раз на 5 років проводити ґрунтовну оцінку стійкості органів гарантування вкладів держав-членів ЄС. Згідно з Директивою органи гарантування вкладів повинні вести свою діяльність прозоро та щорічно звітувати про виконану роботу.

Відповідно до вимог Директиви наступні види вкладів не покриваються органами гарантування вкладів:

- вклади інших кредитних установ, вкладені ними від свого імені та зі свого рахунку;
- вклади фінансових установ, інвестиційних фірм, страхових і перестрахових компаній, пенсійних фондів, органів влади;
- кошти власного капіталу;
- вклади, що виникли з підозрілих операцій як-от відмивання грошей;
- вклади, власники яких не були належно ідентифіковані;
- боргові цінні папери, емітовані кредитною установою та векселі, акцептовані нею.

Держави-члени ЄС у своїх законах можуть послабити вищенаведені обмеження і додатково гарантувати такі вклади як:

- вклади пенсійних фондів малих і середніх підприємств;
- вклади місцевих органів влади, щорічний бюджет яких не перевищує 500 тис. євро.

У державах ЄС згідно з Директивою рівень відшкодування вкладів кожного вкладника становить 100 тис. євро. Відшкодування здійснюються на дану суму, незалежно від кількості рахунків у межах кредитної установи. Вклади перестають гарантуватись з моменту, коли згідно з договором їх можна зняти з рахунку. Загалом, термін гарантування вкладу триває не менше ніж 3 місяці і не довше ніж 12 місяців.

Відшкодування може виплачуватись у такій валюті:

- євро;
- валюті рахунку;
- валюті країни, де розміщений рахунок;
- валюті країни, де власник рахунку є резидентом;
- валюті країни, де розміщено орган гарантування, що повинен відшкодувати даний вклад.

Вкладників обов'язково повідомляють про валюту відшкодування. Члени ЄС повинні регулювати рівень покриття вкладів у своїх валютах відносно євро кожні 5 років.

У разі неплатоспроможності кредитної установи органи гарантування вкладів повинні розпочати виплату відшкодування в межах семи робочих днів. Країнам ЄС дозволяється деякий відступ від цієї вимоги до 31 грудня 2023 р. Зокрема Директива зобов'язує розпочинати відшкодування у такі терміни:

- 20 робочих днів – до 31 грудня 2018 р.;
- 15 робочих днів – з 1 січня 2019 р. до 31 грудня 2020 р.;

- 10 робочих днів – з 1 січня 2021 р. до 31 грудня 2023 р.

Після цього виплата розпочинається в межах семи робочих днів. Задля такої дисциплінованої роботи, органи гарантування вкладів повинні оцінювати свої можливі зобов'язання перед вкладниками та намагатись утримувати необхідний обсяг коштів для покриття цих зобов'язань. На формування своїх коштів органи гарантування повинні отримувати внески своїх учасників не менш ніж раз на рік. Крім цього, кошти можуть формуватись з інших законних джерел, а внески можуть залучатись частіше ніж раз на рік.

Згідно з Директивою у членах ЄС органи гарантування вкладів до 3 липня 2024 р. повинні мати кошти на рівні не менше 0,8% від суми вкладів своїх учасників; з урахуванням невеликих винятків рівень має бути не меншим 0,5%.

У разі якщо коштів органу гарантування вкладів недостатньо, щоб виплатити відшкодування вкладникам, тоді учасники мають сплатити позачергові внески на суму не більшу 0,5% від їхніх річних гарантованих вкладів. Однак, у виняткових обставинах, орган гарантування вкладів у згоді з центральним банком (або іншим уповноваженим органом) може вимагати більші внески.

Директива зобов'язує усіх членів ЄС до 31 березня кожного року повідомляти ЕВА про обсяг гарантованих вкладів та суму коштів їхніх органів гарантування вкладів станом на 31 грудня попереднього року.

Органи гарантування вкладів членів ЄС можуть на добровільній основі позичати кошти один одному в разі якщо законодавство відповідних країн це дозволяє. Позика надається, якщо орган гарантування, що позичає кошти в іншого, підпадає під такі умови:

- не має достатньо коштів для виплати своїх відшкодувань;
- офіційно висловив прохання про позику;
- бере на себе зобов'язання використовувати кошти лише для відшкодування вкладів;
- не має зобов'язань перед будь-яким іншим органом гарантування вкладів;
- чітко визначає суму позики;
- сума позики не перевищує 0,5% від гарантованих вкладів цього фонду;
- без затримок повідомляє ЕВА про причини, що зумовили необхідність позики.

Сама позика має бути виплаченою в межах 5 років.

Співпраця в межах ЄС. Органи гарантування вкладів відповідно до Директиви повинні гарантувати вклади своїх учасників у відділеннях, відкритих в інших державах-членах ЄС.

У разі неплатоспроможності кредитної установи з держави-члена ЄС, вкладники її відділення отримують відшкодування від органу гарантування країни цієї кредитної установи, але від імені органу гарантування своєї країни. При цьому орган гарантування країни кредитної установи виконує відшкодування відповідно до вимог органу гарантування країни, де знаходиться відділення.

Якщо кредитна установа стає учасником іншого фонду гарантування вкладів, тоді всі внески, сплачені нею протягом останніх 12 місяців (за винятком позачергових) до колишнього фонду переносяться у новий фонд.

У державах ЄС можуть відкривати відокремлені підрозділи кредитні установи з країн, що не є членами ЄС, але лише якщо системи гарантування вкладів у цих країнах відповідають вимогам Директиви. Якщо ні, тоді кредитна установа, щоб відкрити відокремлений підрозділ, повинна стати учасником системи гарантування вкладів тої країни-члена ЄС, в якій має намір відкрити такий підрозділ.

Висновки. Підсумовуючи, можна сказати, що системи гарантування вкладів України та країн ЄС мають відмінності. Насамперед стосовно видів вкладів, які гарантуються та які не гарантуються. В ЄС відшкодовуються кошти не лише фізичних осіб, але й юридичних (з деякими винятками). Суми відшкодувань також різні.

Разом з цим, на сьогодні в Україні, як і країнах-сусідах (Польща, Словаччина, Угорщина, Чехія, Болгарія) Фонд починає виплати відшкодувань в межах семи днів з дня прийняття рішення про відкликання банківської ліцензії та ліквідацію банку (у ЄС з дня рішення про неплатоспроможність). Також деякою мірою є відповідність у термінах звітування та джерелах формування ресурсів Фонду.

В Україні багато банків визнано неплатоспроможними. Це величезні втрати для вкладників, які лягають на плечі держави (Мінфін вже позичив Фонду 10,1 млрд. грн. і має позичити ще 20 млрд. грн.). Щоб реформувати цю систему, необхідно посилити відповідальність власників банків за доведення банку до неплатоспроможності аж до відповідальності своїм майном і безоплатної націоналізації неплатоспроможних банків, для яких неможливо знайти інвесторів. Також тимчасово можна збільшити відсоток внесків банків до Фонду. Це можна досягти за рахунок зменшення резервування за активними операціями. А зменшення резервування необхідно забезпечити за рахунок ретельного управління кредитними ризиками. Отже, Національному банку наразі необхідно починати з посиленого нагляду за системами управління ризиками в банках.

Список використаної літератури.

1. Фонд гарантування вкладів фізичних осіб [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <http://www.fg.gov.ua>.
2. Постанова КМУ від 17 вересня 2014 р. №456 «Про забезпечення надання кредиту Фонду гарантування вкладів фізичних осіб» [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/456-2014-%D0%BF>.
3. Постанова КМУ від 4 квітня 2015 р. №156 «Про забезпечення надання кредиту Фонду гарантування вкладів фізичних осіб» [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/156-2015-%D0%BF>
4. Directive 2014/49/EU on deposit guarantee schemes [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN-PL/TXT/?uri=CELEX:32014L0049&from=EN>
5. Deposit Insurance Fund of the Czech Republic / [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <http://www.fpv.cz/en/>
6. Bankowy Fundusz Gwarancyjny [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <http://www.bfg.pl/>
7. Bulgarian Deposit Insurance Fund [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <http://dif.bg/en/>
8. National Deposit Insurance Fund of Hungary [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <http://www.oba.hu/>
9. Банк Словенії [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://www.bsi.si/en/guarantee-scheme.asp?MapaId=1050>
10. Дані фінансової звітності банків України [Електронний ресурс] // Офіційний сайт Національного банку України – Режим доступу до ресурсу: http://www.bank.gov.ua/control/uk/publish/category?cat_id=13771481.

References.

1. The official site of Deposit Guarantee Fund, available at: <http://www.fg.gov.ua>.
2. Cabinet of Ministers of Ukraine (2014), “Providing loan to the Fund Deposit Guarantee”, available at: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/456-2014-%D0%BF>.
3. Cabinet of Ministers of Ukraine (2015), “Providing loan to the Fund Deposit Guarantee”, available at: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/156-2015-%D0%BF>
4. The European Union (2015), “Directive 2014/49/EU on deposit guarantee schemes”, available at: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN-PL/TXT/?uri=CELEX:32014L0049&from=EN>
5. The official site of Deposit Insurance Fund of the Czech Republic, available at: <http://www.fpv.cz/en/>
6. The official site of Bankowy Fundusz Gwarancyjny, available at: <http://www.bfg.pl/>
7. The official site of Bulgarian Deposit Insurance Fund, available at: <http://dif.bg/en/>
8. The official site of National Deposit Insurance Fund of Hungary, available at: <http://www.oba.hu/>
9. The official site of The Bank of Slovenia, available at: <https://www.bsi.si/en/guarantee-scheme.asp?MapaId=1050>

10. The datas of financial statements Ukrainian banks, available at: http://www.bank.gov.ua/control/uk/publish/category?cat_id=13771481.

Стаття надійшла до редакції 19.05.2015 р.

ТОВ "ДКС Центр"